

PACZOLAY BÉLA: PACSIRTA

Családi kalitka

SCHUBERT GUSZTÁV

A SZÉPSÉG ZSARNOKSÁGA ERŐSEBB, MINT VALAHA.

A *Pacsirta* 1920-es évek egyik legmélyebb magyar regénye. Az egyik, mert Kosztolányi még három klasszikust remekelt köré (*Néró, a véres költő, Arany-sárkány, Édes Anna*). A konfliktusok, jellemek, társas kapcsolatok, léthelyzetek erősen különböznek, de mindegyik a lélektani próza csúcsa.

A *Pacsirta* a családi mikrokozmosz kepleri pontosságú asztronómiája. A risztóan csúnya lányuk miatt szenvedő Vajkay-familia ugyan szerencsére nem tipikus, de mozgástörvényei azok. A család, mint minden közösség, természetesen pszichokozmosz, vonzástörvényei egyszermind választások is. Minden család lélekrajza leírható a kötődés és leválás dinamikájának rajzolatával. Szerencsés esetben a szeretet köteléke nem túl szoros, sem nem hiányzik, és a megfelelő pillanatban a szülői gondoskodás és a gyermeki ragaszkodás egy ritmusra járva ér el a szükségszerű önállósodás időszakáig. Mi sem gyakoribb, gondolhatnánk, de ha így lenne, a pszichológusokra aligha lenne szükség. A családon belüli nyílt agresszió mellett, sokakat meglepő módon, a túlzásba vitt szeretet a

„A kiszabadulás csak illúzió”

(Rancsó Dezső és Bede-Fazekas Anna)

legfőbb patogén faktor. Az agyonföltett, az élet próbatételeire fel nem készített kamasz nem tud önállósulni, a szüleibe kapaszkodó, a kényelmes „mamahotelben” nagykorúsága után is hosszútávra berendezkedő fiatal nem is akar. Ez a fajta függés mindig kölcsönös, és az idő múltával szétszalazhatatlanul összesző az elszakadásra képtelen fiatal és az elengedésre képtelen szülő felelőssége. Nincs ez másként a Vajkay családban sem, mindvégig eldönthetetlen, hogy a szülők tartják-e örök gyermekségben Pacsirtát, vagy a vénlány ejtette túsul apját és anyját. Az biztos, a Kosztolányi megjelenítette családi patthelyzet a lehető legsúlyosabb, mert Pacsirta csúfsága miatt sem a lány, sem a szülők nem léphetnek ki belőle.

Kosztolányi dramaturgiai bravúrja, hogy Pacsirta kálváriájának több évtizedet átfogó, nagyregényi léptékű elbeszélése helyett azt a kilátópontot választja, amelyből a családtörténetnek mind a múltja, mind a jövője feltárul. Pacsirtát egy hétre elküldik pihenni a rokonokhoz, már csak azért is, mert ott talán adódik még egy utolsó esélye a vénlánynak, hogy mégiscsak férjhez mehessen. Erre a dramaturgiai truvájra azért is szüksége van az írónak, mert Vajkayék élete végtelenül egyhangú, az ismétlődő napi teendőikön kívül semmi sem történik velük, semmilyen rendkívüli esemény nem zavarja az életvágyat elszibbasztó, a családi fájdalmat érzéstelenítő monotóniát. Ez az egy hét azonban nagyon is drámai pillanat, kettészakítja az önáltatás szövedékét. Pacsirta idegen közegbe kerül, ahol nem óvják önértékét kegyes hazugságokkal, Vajkay Ákos és felesége pedig újra megizleli a társasági élet örömeit,

amit rút lányuk iránti tapintatból az elmúlt két évtizedben messzire elkerültek. Az életvágy hét napra győzedelmeskedik a puritán fegyelmen. De – újabb zseniális csavar – ez a kiszabadulás is csak illúzió, a szűk horizontú kisváros az élethazugság újabb köre. Sárszeg politikai, gazdasági, szellemi elitje, a „párducok”, rátarti és kisztílú, alpári korhelyek, kisvajkai és kőröshegyi Vajkay Ákos levéltáros, aki egykoron közéjük tartozott, az újraízlelt mámor keserves másnapján éppoly biztonsággal tudja, hogy soha nem tér vissza közéjük, miként azt is, hogy igazából nem állhatja az életét elsavanyító Pacsirtát sem. De persze a szűkös családi kalitka ajtaja hiába marad tárva-nyitva.

A regény mégoly kurta összefoglalása is érzékelteti: a *Pacsirta* ma is elevenbe talál. Érdemes hát színpadra állítani, ahogy Paczolay Béla tette 2019-ben a Pesti Magyar Színházban. Az már fogósabb kérdés, hogy érdemes-e ezt a színpadi változatot tévéfilmbe átültetni. Elvben igen, mégis istenkísértés. Kosztolányi remekművéből 1963-ban ugyanis már készült egy kongeniális filmváltozat. Megkerülhetetlen, hogy a néző a 2022-es tévéfilmváltozatot Ranódy László remekművéhez mérje. Csakhogy ebből az összevetésből, annak ellenére, hogy a színdarab és a tévéfilm nem a regény, hanem a Ranódy-film struktúráját követi, egyszerűen nem lehet jól kijönni. Minden posztum színészióriások (Tolnai Klári, Latinovits, Darvas, Bessenyei, Greguss), Nagy Anna és Páger Antal pedig felülmúlhatatlan Pacsirta, illetve Vajkay szerepében. Az új változatban mindenki a legjobbját adja, de Ranódy aranycsapatának teljesítményéhez mérve ez sem elég. Valami pluszt, valami újdonságot kellene hát adnia az új verzióknak, de épp ez a 2022-es adaptáció leggyengébb pontja: rejtély, miért került az 1899-es dzsentrivilág az 1965-ös lkaruszbá.

PACSIRTA – magyar tévéfilm, 2022. Rendezte: **Paczolay Béla**: Írta: **Kosztolányi Dezső** regénye alapján **Kovács Krisztina, Paczolay Béla**. Kép: **Balázs István Balázs**. Zene: **Furák Péter**. Szereplők: **Rancsó Dezső** (Vajkay), **Bede-Fazekas Anna** (Vajkayné), **Péteri Lilla** (Pacsirta), **Kisari Zalán** (Ijas), **Haumann Máté** (Füzes), **Szűcs Sándor** (Kőrnyei), **Fillár István** (Szunyogh), **Tóth János Gergely** (Cifra). Gyártó: **Film Positive Productions**. A **Duna Televízió** bemutatója. 72 perc.